

Euroopa Liiduga liitumise vastane liikumine Eestis

Katri Vallaste (RiTo 9), Eesti Humanitaarinstituudi doktorant

Euroopa Liiduga ühinemise vastase liikumise ideeline alus oli vastuseis ebaõiglusele. Vahendite nappuse tõttu oli liitumisvastastel raske oma tulevikunägemusi rahvani viia ning neil tuli kogeda takistusi oma seisukohtade avaldamisel meedias.

2003. aasta 14. septembril toimus Eestis rahvahääletus Euroopa Liiduga ühinemise ja Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamise üle. Üheksa kandidaatriigi hulgas (Küprosel referendumit ei korraldatud) oli Eesti osalusprotsent Malta ja Läti järel suurim (64%), kuid poolthääle osakaal (ligikaudu 2/3) Malta järel kõige väiksem.

Siiani on nii Eestis kui ka teistes Euroopa riikides Euroopa Liiduga ühinemist käsitletud valdavalt makrotasandi uurimustes ja enamasti kvantitatiivselt, keskendudes avalikule arvamusele ja poliitiliste parteide liitumisvastasuse tasemeile. Vähesel määral on kasutatud ka kvalitatiivseid meetodeid, näiteks meediaanalüüsis (Talts, Kirch 1998; Talts 2002; Raudsaar 1995) ja fookusrühmaintervjuudes (Kirch, Tohv, Vaarja 1998). Rahvahääletusele eelnenud sotsiaalteaduslikud uuringud ei käsitlenud aga liitumisvastaste organisatsioonide tegevust ega nende ressursse ning vähene oli diskussiooni ideoloogilise mõõtme käsitlus. Näiteks jäi enne rahvahääletust tähelepanu alt täielikult välja Euroopa Liiduga ühinemise pooldamise või vastasuse religioosne dimensioon. Esimene katse selles vallas tehti alles pärast referendumit, kui Ain Riistan ja Lea Altnurme avaldasid ajalehes Eesti Kirik artikli "Euroreferendumi usulistest aspektidest" (Riistan, Altnurme 2003).

Kuigi algselt oli käesoleva artikli autoril plaanis uurida euroskeptitsismi Eestis, selgus uurimuse käigus, et euroskeptitsismi mõiste polnud sobilik. Tegutsejad ei kasutanud seda enesemääratlusena, sest ühelt poolt tähendab skeptitsism kahtlemist, sisaldades ebakindluse sugemeid, teiselt poolt kaasneb määratlusega "euroskeptik" märkimisväärne sotsiaalne negatiivne varjund. Selle asemel nimetasid nad ennast iseseisvuslasteks (nt Vello Leito, 30.11.2002) või liitumisvastasteks (nt Martin Helme, 7.08.2003). (Siin ja edaspidi on intervjuutsitaatidele viidatud intervjuu toimumise kuupäevaga ning vastajate organisatsiooniline kuuluvus on kirjas tabelites 1 ja 2.) Et käesolev uurimus keskendub rahvahääletusele eelnenud kampaaniaperioodile, on kampaania eesmärke silmas pidades nimetatud uuritavaid Euroopa Liiduga liitumise vastasteks. Nende tegevust võib nii tegevuse kestuse kui ka sisu tõttu vaadelda sotsiaalse liikumisena, lähtudes Joachim Raschke esitatud kriteeriumidest (Raschke 1988, 77–78). Tegemist ei ole pelgalt rahvahääletusele eelnenud lühiajalise nn kollektiivse episoodiga, kuivõrd organiseeritud liitumisvastane tegevus algas juba 1996. aastal, varasem periood on pälvinud – osaliselt liikumise kroonilise rahapuuduse tõttu – vähe avalikku tähelepanu.

Kokkuvõttes oli Euroopa Liiduga ühinemise vastane liikumine üks ulatuslikumaid sotsiaalseid liikumisi Eestis pärast Nõukogude Liidu lagunemist 1991. Organisatsioonilisest ja ideoloogilisest mitmekesisusest hoolimata oli osalejail tugevalt välja arenenud meie-tunne ning ühendatud jõududega töötati mitte ainult referendumit ei-tulemuse, vaid laiemalt Eesti demokraatlikumaks muutmise nimel. Itaalia politoloogid Della Porta ja Diani (1999, 2) on

täheldanud sotsiaalse konflikti tõlgendamisel kaht peamist teoreetilist mudelit: strukturaal-funktsionalistlikku ja marksistlikku. Eestis on kasutatud pigem strukturaal-funktsionalistlikku mudelit, mis käsitleb "euroskeptitsismi" ja "euroskeptikuid" kui muidu harmoonilise ühiskonna düsfunktsionaalset nähtust. Käesolev uurimus ei lähtu kummastki nimetatud mudelist, sest need on sobilikud makrotasandi analüüsi jaoks, vaid keskendub Euroopa Liiduga liitumise vastasuse uurimisele mikrotasandil, lähtudes sümbolilisest interaktsionismist. Niisiis uurin, kuidas liitumisvastased oma seisukohti selgitasid, nendest juhindudes organiseerunud ning oma käsutuses olevaid ressursse kasutades tegutsesid. Otsin vastust küsimusele, miks ei saanud liikumist suurem edu.

Esimesest ümarlauast referendumini

Üle-eestiline iseseisvuslaste Paide ümarlaud, milles kõik liitumisvastased rühmitised mingil ajal osalesid, kogunes esmakordselt 19. mail 2003. Uurimus keskendubki nendele organisatsioonidele, kes sellest ümarlauast osa võtsid. Seetõttu jäävad vaatluse alt välja parteide liitumisvastased rühmad, sest nad ei tegutsenud organiseeritult ühinemise vastu, vaid väljendasid oma meelsust passiivselt. Näiteks Keskerakond korraldas küll parteisisese hääletuse, kus liitumisvastased moodustasid enamuse, kuid ei osalenud aktiivselt liitumisvastases tegevuses.

Esimese ümarlaua ja referendumini toimumise vahele jäävate kuude jooksul intervjuueerin liitumisvastaste organisatsioonide juhte ning Alvar Jaaksonit Indigo reklaamibüroost, kes korraldas koos Liikumisega Ei Euroopa Liidule (LEIEL) liitumisvastase reklaamikampaania. Samuti osalesin kolmel üle-eestilise iseseisvuslaste Paide ümarlaua koosolekul ja iseseisvuskongressil 23. augustil 2003 ning käisin iganädalastel Tammsaare pargi kõnekoosolekutel, mida korraldas Eesti Vabadusliikumine (EVL). Kokku viisin läbi 13 süvaintervjuud ja ühe kirjaliku intervjuu elektronposti vahendusel. Analüüsisin liitumisvastaste avaldatud materjale ja kasutasin osalusvaatlust, hoidudes sekkuva uuringu meetodeist. Säärane meetodivalik võimaldas mul uurijana säilitada neutraalse positsiooni, esitlemata ennast ei- või jah-pole esindajana.

Liikumise organisatsiooniline areng

Organiseerunud liitumisvastasus sai alguse 1994. aastal Tuleviku Eesti Erakonnas (TEE). Esimene konkreetselt Euroopa Liiduga ühinemise vastu suunatud organisatsioon oli Liikumine Ei Euroopa Liidule, mis loodi 1996. aastal. TEE-st kasvas hiljem välja Eesti Iseseisvuspartei (EIP). Referendumieelsete kuude jooksul toimus üsna palju organisatsioonidevahelist liikumist, kuid formaalselt lõhenesid EIP, millest eraldus Eesti Vabadusliikumine, ning Teabekeskus Oma Riik (TOR), millest eraldus Iseseisvus OÜ.

Umbes pool uurimisperioodil liikumises osalenud organisatsioonidest oli loodud spetsiaalselt liitumisvastase kampaania tegemiseks; ülejäänute tegevus oli laiahaardelisem ning kampaania läbiviimine hõlmas üksnes üht osa nende tegevusvaldkondadest. Esimesse rühma kuulunud organisatsioonid on esitatud tabelis 1; liikmete ja töötajate arvud on antud organisatsioonide endi hinnangute järgi.

Tabel 1. Spetsiaalselt liitumisvastase kampaania tegemiseks loodud organisatsioonid

Organisatsiooni nimi	Lühend	Esimees või direktor	Liikmete või töötajate arv
Eesti Vabadusliikumine	EVL	Valter Säask	<10 liikme
Ühendus Eurodesintegraator		Kalle Kulbok	pole avalikustatud
Eesti Iseseisvuspartei	EIP	Vello Leito	>1000 liikme
Iseseisvus OÜ		Mait Raun	<10 liikme
Uurimiskeskus Vaba Euroopa	UKVE	Martin Helme	<10 töötaja
Liikumine Ei Euroopa Liidule	LEIEL	Uno Silberg	esindab ca 4000 isikut
Teabekeskus Oma Riik	TOR	Anti Poolamets	<10

Mainitud organisatsioonide puhul viitavad juba nimedki loomise eesmärgile. Teise rühma kuulunud organisatsioonid on tabelis 2.

Tabel 2. Muudel eesmärkidel loodud organisatsioonid, mis osalesid liitumisvastases kampaanias

Organisatsiooni nimi	Lühend	Esimees või direktor	Liikmete või töötajate arv
Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei	ESDTP	Tiit Toomsalu	>1000 liikme
Eesti Vabariiklik Partei	EVP	Kristjan-Olari Leping	>1000 liikme
Ühendus Raudrist		Kaido Nõmmik	3 ametlikku liiget + toetajad
Eesti Noorteliit	ENL	Arne Otter	10–20 aktiivset liiget
OÜ Nõmme Raadio		Margus Lepa	pole avalikustatud
Eesti Kristlik Rahvapartei	EKRP	Aldo Vinkel	ca 2300 liiget

Kokku oli liitumisvastasesse kampaaniasse haaratud neli parteid (EKRP, EVP, EIP ja ESDTP), kuus mittetulundusühingut (TOR, Ühendus Raudrist, EVL, ENL, Ühendus Eurodesintegraator ja LEIEL), kaks osühingut (Iseseisvus OÜ ja OÜ Nõmme Raadio) ja üks sihtasutus (UKVE).

Kuigi suur osa aktiviste kuulus ühte või mitmesse eespool mainitud organisatsiooni, suheldi enamasti üksikisikute tasandil. Hea näide selle kohta on üle-eestiline iseseisvuslaste Paide ümarlaud, kus igal osalenud isikul oli võrdselt üks hääl, kuigi ühest organisatsioonist võis olla kohal seitse esindajat (nt EIP) ja teisest ainult üks (nt ESDTP). Osa võttis ka organisatsioonidesse mittekuuluvaid isikuid, kes märkisid osalusnimekirjas organisatsioonilise kuuluvuse lahtrisse "vaba olend", "vaba mees", "maarahvas" vms.

Nappis raha ja aega

Sotsiaalse liikumise (formaalsete) organisatsioonide loomise peapõhjus on vahendid, sest seadused soodustavad vahendite suunamist institutsioonide, mitte üksikisikute kaudu. Et liikumises osalejad eelistavad olla üksteisega formaalselt vähem seotud ning omavahelistes suhetes paindlikud, kasutatakse registreeritud organisatsioone rahaliste vahendite haldamiseks ning püütakse liikumist vähem tsentraliseerida (Della Porta, Diani 1999, 164). Ka Euroopa Liiduga ühinemise vastase liikumise puhul hoiduti liigest tsentraliseerumisest, sest *soft* (s.t mitteformaalsed sidemed) "töötab lihtsalt palju paremini" (Uno Silberg, 6.11.2003).

Liitumisvastase kampaania maksumus oli hinnanguliselt 1,2–1,3 miljonit krooni (ajakirja Eesti Küsimus publitseerimine, iseseisvuse eest allkirjade kogumine ning lendlehtede trükkimine) (Arne Otter, 6.10.2003). Raha oli üks kahest peamisest vahendist, millest liitumisvastased puudust tundsid, teine oli aeg, sest suurem osa tööst tehti vabatahtlikkuse alusel.

Rahalises mõttes oli parimas olukorras Uurimiskeskus Vaba Euroopa (UKVE), kelle tegevust rahastati Suurbritannia Konservatiivse Partei euroskeptilise tiiva kogutud annetuste abil. Briti euroskeptikud toetasid UKVE-d bürootehnikaga, mida kasutasid ka teiste organisatsioonide esindajad. Samuti toimis bürootehnika keskusena LEIEL-i, TOR-i ja EIP-i ühine büroo Kaupmehe tänavas. Peale Briti konservatiivide toetas Eesti liitumisvastasust Suurbritannia Iseseisvuspartei, kes rahastas umbes 160 000 krooniga nn informatsioonilehtede avaldamist päevalehtedes.

Kuigi UKVE oli rahalises mõttes kõige paremas olukorras, puudus neil kampaania jaoks vajalik üleriigiline liikmewõrgustik. Seda lünka aitas täita ESDTP, kelle büroo asub UKVE-ga samas hoones Rävalla puiesteel. Kui UKVE oli rahastanud järjekordse lendlehe valmimist, siis aitasid ESDTP aktivistid neid üle maa levitada. Ka EKRP liikmed (eriti noorliikmed) olid väga aktiivsed kampaaniamaterjalide jagajad. Huvitav on siinkohal märkida, et UKVE nägi oma tegevust materjalide publitseerimisel aktivistide aitamisenä, mitte aktivistidelt abi saamisenä lendlehtede jagamisel. Sellest jääb mulje, nagu tajunuks UKVE ennast liikumisest eraldi seisvana, tehes selgepiirilisel vahet "meil" ja "nendel".

Näiteks kaebas Uurimiskeskuse Vaba Euroopa direktor Martin Helme oma avalikus kirjas Euroopa Julgeoleku ja Koostööorganisatsioonile (OSCE), et Eesti liitumisvastased said ainult 0,5 miljonit krooni (Avatud Eesti Fond toetas sellise summaga nii ei- kui ka jah-poolt) ning sedagi tuleb kasutada valitsusasutuste ja mittetulundusühingute järelevalve all. Samas kontrollis UKVE ka ise hoolikalt, kuidas teised liikumises osalenud organisatsioonid nendepoolset rahalist või muud toetust kasutasid.

Kui ühest küljest on põhjust rääkida ei-poolse ebapiisavast rahastamisest, siis teisest küljest tajusid aktivistid ise, et olemasolevaidki vahendeid kasutati tihti ebaefektiivselt, sest mõnikord ei suudetud kokku leppida, kuhu on kõige otstarbekam raha suunata. Näiteks nimetas üks kampaanias osalenu Teabekeskuse Oma Riik korraldatud lendlehtede allaheitmist lennukilt päev enne referendumit "kõige suuremaks raharaiskamiseks kogu kampaania jooksul". Etteheiteid pälvis ka ajakiri Eesti Küsimus (eelarve 243 389 krooni, trükiarv 35 000), mida selle toetajad nimetasid tunnustavalt kvaliteetajakirjaks. Samas leidsid kriitikud, et paberi- ning trükikvaliteedi pealt võinuks kokku hoida ja selle asemel hoopis trükiarvu suurendada.

Aktiivne koostöö

Sotsiaalsete liikumiste puhul on kontaktide puudumine organisatsioonide vahel sagedasem kui omavaheline suhtlemine (Della Porta, Diani 1999, 136). Seetõttu võib Eesti Euroopa Liiduga ühinemise vastast liikumist lugeda harukordselt sidusaks, sest suheldi (eriti kampaania ajal) üsna intensiivselt. Organisatsiooniline ja maailmavaateline mitmekesisus ei takistanud liitumisvastase identiteedi kujunemist, sest liikumiste puhul on tavaline, et tegutsejad samastavad end heterogeensete kollektiividega (Della Porta, Diani 1999, 109). Samas tekib piiratud vahendite tingimustes paratamatult omavaheline võistlus, mida Valter Sääsk Eesti Vabadusliikumisest nimetas tabavalt "teki enda peale tõmbamiseks" (Valter Sääsk, 14.08.2003).

Oleks ebaõige arvata, et esmalt olid olemas põhjused, miks liitumise vastu olla, ning seejärel arenes välja organisatsioonide ja tegevuste muster, avalikustamaks juba formuleeritud ideid. Tegelikult kujunes argumentatsioon välja ühise tegevuse käigus, seetõttu ei ole võimalik muust tegevusest eraldada diskursuse arengut. Oluline informatsiooni vahetamise ja ideede genereerimise paik oli Kristliku Rahvapartei loodud elektronpostiloend. Loendi aktiivne kasutus on jätkunud ka pärast rahvahääletust. Samuti oli aktivistidel ja teistel huvilistel võimalik külastada peaaegu kõigi liitumisvastaste organisatsioonide veebisaite (v.a OÜ Nõmme Raadio ja Ühendus Raudrist). Aktiivsed ajurünnakud toimusid kolmenädalaste vahedega üle-eestiliste iseseisvuslaste Paide ümarlaudades. Organisatsioonide esindajad tegid omavahel koostööd ka Tammsaare pargi kõnekoosolekute ettevalmistamisel (EVL-i esimehe Valter Sääse juhtimisel) ning plakatite koostamisel ja ülespanekul. Reklaamibüroo Indigo, Teabekeskuse Oma Riik ja Uurimiskeskuse Vaba Eesti plakatikampaaniad andsid kogemuse, et välimeedia osas oli jah-poollega võimatu võistelda. Plakatite maharebimine paljudes asulates tugevdas liitumisvastaste uskumust, et nende sõnavabadust piiratakse.

Liitumisvastased kasutasid oma kampaania tegemiseks ära ka ühinemise pooldajate üritusi ning sellel tegevusel oli oluline roll nende enesenägemuse kujunemisel. Jah-ürituste

kasutamist ei-kampaania tegemiseks nähti omapoolse tõhusa ressursikasutusena, vastandudes jah-poole nii-öelda priiskamisele. Et liitumisvastastel õnnestus jah-poolle esindajaid oma küsimustega korduvalt ebamugavasse olukorda panna ning publiku poolehoidu võita, süvenes neis veendumus, et euroteemat vallatakse pooldajatest paremini ning esindatakse rahva häält.

Põhiraamiks vastuseis ebaõiglusele

Nagu sotsiaalsete liikumiste puhul tavaline, oli liitumisvastase liikumise ideeliseks põhiraamiks vastuseis sotsiaalsele / poliitilisele / majanduslikule ebaõiglusele või – positiivse alatooniga – tegutsemine demokraatia nimel. Teisisõnu, Eesti sotsiaalset, poliitilist ja majanduslikku olukorda peeti ebaõiglaseks ning arvati, et ebaõiglus tuleneb ebademokraatlikust süsteemist: kuivõrd demokraatia viitab rahva võimule, tähendab selle puudumine olukorda, kus eliit ei arvesta rahva tahtega.

Eesti viimase aja sotsiaalteadus on täheldanud laiaulatuslikku usalduse puudumist poliitikute ja poliitiliste institutsioonide suhtes (Raik 2003, 179–185). Seos liitumisvastasuse ja usalduse puudusega esindusdemokraatia suhtes on kahetine: ühest küljest tekitab rahulolematust riigijuhtidega vastumeelsust kõigi nende poolt esitatavate projektide suhtes, teisalt peetakse riigijuhte peasüüdlasteks nn euronormide rakendamisel.

Tekkinud antielitismi puhul võis täheldada kaht taset, rahvuslikku ja rahvusvahelist. Ühelt poolt suhtuti halvustavalt Eesti eliiti, kes nii-öelda lüpsab lihtrahvast (Vello Leito, 22.11.2002). Laiemas plaanis peetakse neid lüpsjaid samal ajal Euroopa Liidu võimukandjate käsutäitjaks.

USA sotsioloogid Pamela E. Oliver ja Hank Johnston (2000, 43) on rõhutanud, et sotsiaalse liikumise ideoloogiad arenevad dialektilises suhtes liikumise vastu suunatud ideoloogiatega. See on ka põhjus, miks ühinemise pooldajad ja vastased käsitlesid põhiliselt ühtesid ja samu teemasid, kuid eri lähtekohtadest. Ernesto Laclau ja Chantal Mouffe (2001, 113) on kasutanud mõistet "hõljuvad tähistajad", mille defineerimisel eri rühmad hegemoonia saavutamise nimel või(s)tlevad. Rahvahääletusele eelnenud kampaanias oli kõige kõrgemal abstraktsioonitasandil niisuguseks hõljuvaks tähistajaks sõnapaar rahvuslik huvi. Konkreetsemal tasandil püüdsid mõlemad pooled määratleda, mida tähendavad mõisted iseseisvus, majanduslik heaolu ja kristlus, kuidas on ükski neist saavutatav ja kas on üldse tegemist väärtusliku eesmärgiga. Neid hõljuvaid tähistajaid määratleti erinevalt ka liikumise sees ning erinevad olid organisatsioonide rõhuasetused.

Liikumise põhisuund tegi kampaaniat nii põhiseaduse kaitseks kui ka Euroopa Liiduga ühinemise vastu, keskendudes rahvahääletusküsimuse mõlemale poolele. Uurimiskeskuse Vaba Euroopa kampaanias oli iseseisvuse vähenemise esiletoomisest olulisemal kohal Euroopa Liidu negatiivsete külgede selgitamine. Kogu liikumises võrreldi tihti Euroopa Liitu ja Nõukogude Liitu. Kui põhisuund rõhutas poliitilise vabaduse kadu, siis UKVE jaoks oli olulisem majandusvabadus. Majanduslikus argumentatsioonis ilmnis põhisuuna toetajate ja UKVE esindajate vahel diametraalne vastuolu: esimesed leidsid, et Euroopa Liiduga

ühinemine toob kaasa senise nn röövkapitalismi jätkumise, teised pidasid liitumist takistuseks senise liberaalse majanduspoliitika jätkamisel.

Euroopa Liidu liikmesuse religioosse dimensiooni osas jagunesid liitumisvastased kaheks. Osa leidis, et liitumine tähendab naasmist kristlikku kultuuriruumi, kuid hindas seda negatiivse ilminguna (eriti OÜ Nõmme Raadio, Ühendus Raudrist, EIP ja TOR). Nemad peavad kristlust eestlastele võõraks usuks ja tõmbasid paralleeli Euroopa Liiduga ühinemise ning 13. sajandil Eesti territooriumil alanud ristiusustamise / maavallutuse vahele. Vastukaaluks neile pidas Kristlik Rahvapartei 13. sajandi sündmusi tsivilisatsiooni toomiseks Eesti alale, kuid leidis, et praegune Euroopa Liit on moraalselt laostunud, seal levib islam ja Piibli ettekuulutuste kohaselt on seal oodata Antikristuse peatset võimuletulekut (vt ka Gilbrant 2002).

Tegevus pärast referendumit

Pärast 2003. aasta septembris toimunud rahvahääletust oli käesoleva artikli kirjutamise ajaks üle-eestiline iseseisvuslaste Paide ümarlaud kogunenud ainult kaks korda. Samal ajal jätkavad liikumisest osavõtjad intensiivset suhtlemist elektronposti vahendusel. Osa neist otsustas kandideerida Euroopa Parlamendi valimistel, teised eelistasid kogu üritust boikoteerida. Viimaste jaoks oleksid nii kandideerimine kui ka valima minek tähendanud kaudset Euroopa Liidu tunnustamist, sest nad peavad Eesti liit(u)mist Euroopa Liiduga juriidiliselt ebakorrektselt ning käituvad sellest veendumusest juhindudes.

Liikumine ei suutnud vältida Eesti liitumist Euroopa Liiduga, kuid huvitav on jälgida liikumise eesmärkide ümberkujunemist pärast referendumit. Kas suudetakse viia rahvani alternatiivne tulevikunägemus, kui propageeritakse Euroopa Liidust väljaastumist? Liitumisvastane kampaania ei suutnud vahendite nappuse tõttu panna piisavat hulka inimesi uskuma, et Euroopa Liidu liikmesus pole paratamatus. EKRP hüüdlause "Iseseisvalt on võimalik" on ehk kõige sümboolsem näide kogu liikumise peamisest eesmärgist: muuta Eestis referendumit eel levinud arvamust (mida süvendas ning rõhutas jah-propaganda), et ainus võimalik tee on ühineda Euroopa Liiduga. Rahvas ei tundnud, et neil oli kaks võimalust; neile näis, et valik tuli teha võimaluse ja võimatuse vahel.

Erapoolik meedia

Jah-poole sagedane küsimus ei-poolele oli: "Ja mis on alternatiiv?" Kampaania õnnestumise seisukohalt oleks tulnud kasuks alternatiivide rõhutamine ning Euroopa Liidu kitsaskohtade käsitlemine teisejärgulisena. Alternatiive oli raske pakkuda, sest samal ajal kui Lääne-Euroopa kõrgem elatustase oli hea argument jah-poole jaoks, ei saanud ei-pool kiita Eesti praegust olukorda ega ka sellele eelnenud okupatsiooniga. Ei olnud pakkuda näiteks ühtki Kesk- või Ida-Euroopa riiki, kes iseseisvalt suurepäraselt hakkama saaks. Seetõttu jäid ei-pool alternatiivsed visioonid – võrdlused Šveitsi ja Norraga ning abstraktsemad stsenaariumid – rahvale kaugeks.

Pealegi oli alternatiivseid tulevikunägemusi raske rahvale vahendada, kuivõrd valdav osa liitumisvastastest tajus Eesti meedia erapoolikust Euroopa Liidu teema kajastamisel.

Liitumisvastased leidsid, et raskendatud ligipääs (eriti üleriigilise levikuga) ajakirjandusele oli peamine põhjus, miks neil ei õnnestunud avalikku arvamust märkimisväärselt mõjutada. Eesti TV tegi liitumisvastase liikumise kohta küll dokumentaalsaate "§1 – Eile nägin ma Eestimaad" (Eesti TV, 17.09.2003, 21.35), kuid see lasti eetrisse pärast referendumit ning rahvas ei saanud seal esitatud ideid hääletamisel arvestada.

Võitjad ja kaotajad

Kesk- ja Ida-Euroopas külma sõja järel toimunud muutusi uuriv sotsiaalteadus on sageli jaganud nende riikide elanikud võitjateks ja kaotajateks, Eestit analüüsides näiteks Mikko Lagerspetz (2001) ning Mikko Lagerspetz ja Henri Vogt (2004). Rühm Eesti sotsiaalteadlasi kasutas 2001. aasta 23. aprillil Postimehes avalikus kirjas mõistet "kaks Eestit". Mikko Lagerspetz ja Henri Vogt (2004, 58) tõlgendavad pöördumises esitatud kujundit kahest Eestist kui jaotust võitjate / kaotajate, eliidi / tavakodanike, võimulolijate / võimuta kodanike ja poliitikas aktiivsete / poliitikasse mitteuskujate vahel. Kui esimesed kolm vastandust viitavad situatsioonilistele teguritele, siis neljas osutab, et kaotajad / tavakodanikud / võimuta kodanikud ei usu poliitikasse ja on seetõttu ka passiivsed. Eesti liitumisvastaseid käsitlev uuring ei võimalda eelnimetatud jaotuse üldkehtivust testida, kuid uurimisalune rühm on sellesse siiski raskesti sobitav.

UKVE töötajad kuulusid küll võitjate, eliidi ja poliitikas aktiivsetena nn esimese Eesti hulka, kuid neil puudus võim. Liitumisvastaste põhisuuna esindajad kuulusid aga kaotajate, tavakodanike ja võimuta kodanikena selgelt nn teise Eestisse, kuid vastupidi Mikko Lagerspetzi ja Henri Vogti ootustele olid nad samal ajal poliitiliselt väga aktiivsed. Tulevaste uurimuste jaoks jääb aktuaalseks küsimus, millistel tingimustel aktiveerub teine Eesti.

Kasutatud kirjandus

Della Porta, D., Diani, M. (1999). Social Movements: An Introduction. Oxford: Blackwell.

Gilbrant, T. (2002). Euroopa Liit: metsaline või päästja? Rakvere: Rakvere Nelipüha Kogudus.

Kirch, M., Tohv, E., Vaarja, J. (1998). Sotsiaalsete gruppide nägemus Eesti ühinemisest EL-ga fookusgruppide tasandil. – R. Ruutsoo, A. Kirch (koostajad ja toimetajad). Eesti Euroopa Liidu lävepakul. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 114–130.

Laclau, E., Mouffe, C. (2001). Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics. 2nd ed. London: Verso.

Lagerspetz, M. (2001). Consolidation as Hegemonization. – Journal of Baltic Studies, vol 32, no 4, winter, pp 402–420.

Lagerspetz, M., Vogt, H. (2004). Estonia. – S. Berglund, J. Ekman, F. H. Aarebrot (eds). The Handbook of Political Change in Eastern Europe. 2nd ed. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar, pp 57–93.

Oliver, P. E., Johnston, H. (2000). What a Good Idea! Ideologies and Frames in Social Movement Research. – Mobilization, vol 5, issue 1: spring, pp 37–54.

Raik, K. (2003). Democratic Politics or the Implementation of Inevitabilities. Tartu: Tartu University Press.

Raschke, J. (1988). Soziale Bewegungen. Ein historisch–systematischer Grundriss. 2. Auflage. Frankfurt/M., New York: Campus.

Raudsaar, M. (1995). Eestist ja Euroopa Liidust. – Akadeemia, nr 3, lk 478–487.

Riistan, A., Altnurme, L. (2003). Euroreferendumi usulistest aspektidest. – Eesti Kirik, nr 45–50.

Rose, R. (2002). Indifference, Distrust and Scepticism in the Candidate Countries.– www.eumap.org/articles/content/50/504

Sotsiaalteadlaste avalik pöördumine (2001). – Postimees, 23. aprill.

Talts, M. (2002). Euroopa Liidu teemalise debati areng ja probleemid Eesti ajakirjanduses. – Euroopa Kolledzi loengud, vihik nr 13. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Talts, M., Kirch, A. (1998). Eesti ja Euroopa Liit: poolt ja vastu Eesti ajakirjanduses. – R. Ruutsoo, A. Kirch (koostajad ja toimetajad). Eesti Euroopa Liidu lävepakul. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 100–113.

Üle–eestilise iseseisvuslaste Paide ümarlaua osalusnimekirjad.